

Lázár-deák térképe
(A színes eredeti 65x78 cm)

Suba János PANNÓNIA, KATONAI TÉRKÉPEKEN „Lázár deák” térképe*

A XVI. században - a török előrenyomulás következtében - Magyarország katonaföldrajzi helyzete felértékelődött. A XVI. századi Magyarországot ábrázoló térképek készítőinek zöme nem járt soha Magyarországon, térképeik célja Magyarország általános bemutatása volt: a földrajzi viszonyok körülbelüli ábrázolása, fontosabb helységek feltüntetése, stb. Így az országról és a térségről számtalan térkép jelent meg, azonban a térképek egymás lapjait vették át, és jobb esetben aktualizálták és esetleg kiegészítették.

Az első ismert Magyarországot részletesen ábrázoló térképet - amely a magyar Hungarica gyűjtemény egyik legféltettebb kincse, amelyet 158-ban Petrus Apianus ingolstadti nyomdájában metszettek fába; Lázár keresztnevű személy készített, és ezért Lázár deák térképének nevezik. A térképet Gróf Apponyi Sándor a nagy magyar könyvgyűjtő szerezte meg és ajándékozta a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Ma az Országos Széchényi Könyvtár Apponyi gyűjteményének disz.³ Mérete 78 x 55 cm. Erős alapra 16 részben felragasztott kézzel színezett példány, elég ép állapotban.

Miután Apponyi megszerezte, három példányban lemásoltatta és a kutatók rendelkezésére bocsátotta⁴ Tudományos feldolgozását 1970-ben Stegena Lajos szervezte meg. 1972-ben ötféle kiadású Lázár térkép eredeti méretű és színű fakszimile nyomtatást publikálta. A kutatások eredményét 1976-ban közzétették. Hrenkó Pál, Német Ferenc, Bede István, Lotz Gyula, Plihal Katalin foglalkozott érdemben a kérdéskörrel⁶

Lázár deák” az alkotó és térképe a magyar kartográfia történetéig is sok kutatásra, találgatásra, munkahipotézisre ad lehetőséget, A térkép szegélyén - álló helyzetben az alján, de helyesebb elhelyezésében fekvő téglalap alakban a nyugati oldalán - található a térkép léptéke. Háromféle beosztás található. A középső be van számozva négyesével 80-ig. Ezek a mérföldek. A Lázár-térkép német nyelvű magyarozata (a térkép jobb alsó felén) egyértelműen megadja a mértékegységet: ez pedig a német mérföld. A német mérföld 7,4 km körüli hosszúságú mely akkorra már kialakult.⁷ (Később jöttek rá, hogy ez a mértékegység véletlenül 1/15 meridiánfokkal azonos.) Minden mérföld négy kisebb részre van felosztva, egy kis osztás 1000 öl, vagyis egy mérföld 4000 öl. Továbbá minden négy mérföld, amelynek számai fel vannak tüntetve, még egy vonallal el van választva. Ez az osztás egy hüvelyknek felel meg a

1 Magyarországot ábrázoló térképek: Descriptio Hungariae Magyarország és Erdély nyomtatott térképei 1477-1600. Szer: Szathmáry Tibor, Fusignano. 1987. Szántai Lajos Magyarország nyomtatott térképei 1528-1850. I. kötet. Bp. 1996. Vö; Fodor Ferenc: Magyar térképlírás I. kötet. 1952. Joó István- Raun Frigyes: A magyar földmérés és térképészet története 1-2. fejezet, I/A. kötet A magyarországi földmérés és térképészet a középkorban, írta és szerkesztette Hrenkó Pál. Bp. 1990. 52-103.p. Felmérés és térképezés a török uralom idején.

2 Apianus, Petrus (Peter Bienwitz, Peter Apian) (1495-1552) német matematikus, csillagász, kartográfus, a „Cosmografia” szerzője, elkészítette Bajorország 24 szelvényből álló térképét, nyomdát alapított, ahol a Lázár térképet kiadták. Franciaország térképén található az első jelkulcs.

3 Jelzete: App. H. 136.

4 Első illusztráció 1891-ben jelent meg róla a Földrajzi Közleményekben. (1891. 515. p. Jankó János: Arad vármegye földje és népe a középkorban 508-526.p.) Sok kiváló történész használta, pl: Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza II. 1894. 119.p., Márki Sándor: Dózsa György. Bp., 1913., Makay Béla: Balaton és vidéke a történelmi korban. A Balaton Tud. Tanulm. Eredm. Bp. 1913. Első feldolgozását Okolicsányiné Halmos Eleonóra közölte: Magyarország térképe 1528-ból címmel a Térképészeti Közlönyben. 1931. 3. füzet 165-171. p. Értékes adatokkal gazdagította a kutatást Irmédy Molnár László, (Lázár deák térképének problémája Földrajzi Közlemények 1971/2-3.), és Bendefy László

5 A magyar térképészet kezdetei (szer: Stegena Lajos) Bp. 1976. Néhány dolgozat: Irmédy-Molnár László: A Lázár térképek szövegei, Érdi- Krausz György Lázár térképeinek matematikai szerkezete, Halmi Róbert: Hegy és vízrajz Lázár térképein, Hrenkó Pál: Településrajz és helynevek a Lázár térképeken, Stegena Lajos: A Tissot féle indikatrixok Lázár térképein. A tanulmány gazdag irodalomjegyzéket közöl.

6 Hrenkó Pál: A Lázár térkép szerkezete. Geodézia és kartográfia. 1976/5. szám. 359-365.p., Hrenkó Pál: Magyarország négy-százötven éves térképe. Geodézia és Kartográfia 1978/1. szám 77-80.p., Német Ferenc: A Lázár térkép szerkezete. Térképvilág. Bp. 1988. 1-10.p., Bede István „Lázár: a deák és térképe” Térképvilág 1988. 11-27. p. Lotz Gyula: A Lázár térképről Geodézia és kartográfia 347-364.p. Plihal Katalin: Lázár kéziratának sorsa a megtalálástól a megjelenésig Geodézia és Kartográfia 1990/5. 372.-379.p.

7 A középkori hossz és földmértékekre lásd: Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek 1601-1874. Bp. 1990.

* Suba János sorozatának 1. része

térképen. Az egy hüvelyk = egy napi járóföld (4 mérföld = 29,6 km) méretarány feltüntetése a térképet szerkesztő Tanstetter érdeme lehet. (Érdekes viszont, hogy a német mérföld négyszeresének megfelelő, hüvelyknyi hossz 27,1 mm, gyakorlatilag egyezik a párizsi hüvelyk (Karoling eredetű?) 27,07 mm-es hosszával.) A térkép méretaránya egy hüvelyk = 4 mérföld = 16 000 öl, (mivel egy öl = 72 hüvelyk) = 1 152 000 hüvelyk. A térkép méretaránya 1:1 152 000.⁸

A térkép ugyanazzal az eljárással készülhetett, mint a „vetület nélküli rendszer”-ben készült, múlt századi kataszteri térképek. Nem valószínű, hogy a térkép szerkesztésénél földrajzi koordinátákat használtak volna fel. A Lázár-térkép az útvonalak leméréséből kiindulva készült. Az akkori viszonyok között ez másképp nem is igen történhetett, csak mérőkerék felhasználásával. Nagyon valószínű, hogy a Lázár-térkép távolságait is könnyű kocsihoz szerelt mérőkerékkel mérték. Az is valószínű, hogy az útvonalak töréspontjain iránytűvel tájolt szögmérő eszközzel irányokat is mértek. Torzulások természetesen, alapponthálózat, híján így is előfordultak. A térkép tehát valóban az egyes helységek távolságát és irányát feltüntetető útvonalvázlatok (vagy szöveges útvonalleírások) alapján készülhetett, vagyis „itinerarium” útvonalterkép. Erről egyszerű méréssel meggyőződhetünk. A távolságokat helységről helységre, az eredeti itinerarium útvonalán megmérjük, az útvonal hosszára is pontos értéket kapunk.

A térkép német nyelvű „használati utasítás”-ának az a kitétele, hogy a térkép alján feltüntetett mérföldskála használatával az egyes helységek közötti, légvonalban mért távolságokat lehet megkapni, teljesen helyes.⁹ Ezt Lotz Gyula ellenőrizte¹⁰ Az általa megmért 121 távolság közül 79 esetben a Lázár-térképen mérhető távolság kisebb, mint a mai térképről lemérhető (hibátlannak tekintett) távolság. (41 esetben a Lázár-térképi távolság a nagyobb, egy esetben a különbség nulla.) Mivel viszonylag nagyszámú mérésről van

szó, ez a körülmény a szerkesztés alapjául szolgáló távolságmérések szabályos hibájára enged következtetni.

Az újkori térképeken mérhető távolságnál nagyobb távolságok a Lázár-térképen mindenütt tagolt, hegyes terepet átszelő vonalaknál adódnak. Feltűnő a Budától mért távolságok igen nagy pontossága. Ha a nyilvánvalóan hibásan ábrázolt három város (Sopron, Szombathely, Pécs) távolságait figyelmen kívül hagyjuk, a Budától mért távolságok átlagos hibája 5,12 %. Ebből a 28 távolságból is 18 kisebb a Lázár-térképen, mint a valóságban, tehát a „kisebb-nagyobb” arány itt is, éppúgy, mintha mind a 121 távolságot vennék figyelembe, közelítően 2/3-1/2.

Feltűnően pontosak a Balaton méretei is. A Balaton környezetében mért 3 távolság átlagos hibája 4,0 %, a „kisebb-nagyobb” arány itt is 2/3-1/2. A nagyszámú ábrázolt település dacára Erdély rajza is meglehetősen pontatlan. (Itt mérhető a térkép legnagyobb távolsági hibái is: Nagyszombat-Gyulafehérvár 37,7 %. Kolozsvár-Gyulafehérvár 28,6 %.) A távolságmérések eredménye egyértelműen bizonyították, hogy a Lázár-térkép mértékegysége a német mérföld.

Az ország egyes részein az itinerariumok hiányoztak: Ezt a hiányt más, nem felmérésen alapuló adatokból igyekeztek pótolni. Valószínű, hogy az itinerariumok egy része még a XV. századból származott. (Bosznia olyan részletességű felvételére például, mint az a Lázár-térképen látható, a XVI. század elején aligha lehetett mód.) Az itinerariumok közös kiindulópontja nagy valószínűséggel Buda volt. Ezt a Budától mért távolságok nagy pontossága is alátámasztja. Valószínű, hogy az itinerariumok készítésénél a távolságokat mérőkerékkel, a szöveget iránytűvel tájolt, nem nagy pontosságú szögmérő eszközzel mérték, tehát tulajdonképpen sokszögvonalak végpontjait nem mindig kötötték össze egymással, így a hibák kiegyenlítése, elosztása sem mindig történt meg.

8 A szakirodalomban Bendefy 1:1 125 360, Hrenkó 1: 1 112 000 Érdi Krausz 1:1 108 000 méretarányt állapított meg, attól függően, hogy a térkép mely részén mértek. Németh: im.

9 Természetesen figyelembe kell venni, hogy a középkori útvonalak nem mindenütt azonosak a mai úthálózat vonalaival. Például: a 8. sz. út mai nyomvonala alig 50 éves. A régi útvonal még századunk első három évtizedében is Veszprém után Nagyvásony-Tapolca-Sümege-Zalabér-Vasvár vonalon vezetett. Pestről Debrecenbe Nagyváradon át utaztak. (Volt egy másik – sószállításra szolgáló – út is, Szolnoktól Nádudvaron át Debrecenbe, ez - földútként - még az 1952-es 1: 25 000 ma. katonai térképein is szerepel. „Sóút” felirattal.)

10 Lotz Gyula: A Lázár térképről Geodézia és kartográfia 347-364.p. A Lázár-térkép hasonmásán megmérte 1/8 mérföld élességgel 121 távolságot, s ezeket - 1 mérföldet 7,4 km-nek véve - kilométerekre számította át. Ugyanezen helységek távolságát - légvonalban - megmérte egy későbbi térképen. (A térképek Csonka-Magyarország áttekintő térképe (1:750 000) Országhatárok 1939. április 4-én. M. kir. Honvéd Térképészeti Intézet, 1939. illetve: Übersichtskarte von Mitteleuropa im Masse 1:1 500 000 d. N. (térkép), K. u. K. Militärgeographisches Institut, Wien, 1911. voltak. Az átszámított, és a mért távolságokat egész kilométerre kerekítette.

Valószínűsíthető a mérőkerék használata, valamint az, hogy a mért távolságokat nem redukálták a vízszintesre. Egyes vonalakon, sőt az ország egyes részein más módszerek (lépésszámláló tárcsa, egyórai, vagy napi járóföld) is tekintetbe jöhetnek. Ezek a módszerek természetesen rontották a térkép pontosságát. Az iránytűvel tájolt, kis pontosságú szögmérő eszköz használatát viszont az irányeltérések távolságtól független volta, véletlen jellege és viszonylag nagy szórása valószínűsíti.

A térképet feltehetően úgy szerkesztették, hogy Buda kezdőponttal polárisan felrakták a Budáról kiinduló itinerariumok pontjait, majd az így kialakuló rendszerbe beillesztették a további helységeket. Biztosnak vehető, hogy koordináta-rendszer (földrajzi fókuszát) nem használtak. A fókuszát felhasználásával készült egykorú térképek ugyanis ezt mindig feltüntetik. Továbbra is eldöntetlen (és valószínűleg eldönthetetlen) marad azonban, miért van a Buda alatti Duna-szakasz kerekén 450-kal elforgatva a helyes E-D iránytól.

Ami feltűnő: az, hogy a Lázár-térkép a Balatontól Ny-ra, a Duna és a Mura között igen pontatlan. Miért? Több válasz is lehetséges. Egyes kutatók véleményezik azt, hogy itt nem álltak rendelkezésre azok az itinerariumok, melyekből a térkép egyéb részeit megszerkesztették." (Föltehetően ezt akarta azzal is érzékeltetni a térkép szerkesztője (Tanstetter), hogy a Nyugat-Dunántúl helységeinek nagy részéből hiányzik a helység pontos helyét jelölő kis kör.) Nem szerepel a térképen a Kaposal azonos nagyságrendű Zala (a Kapos igen), a Rába rajza teljesen hibás, a folyó Szombathelytől Ny-ra ered és Szombathelyt érintve folyik a Dunába. A már akkor is sűrű település hálózatú vidéken viszonylag kevés helységet tüntet fel.

Szerintünk a választ a Lázár térkép utóéletében kell keresnünk. A történelmi események bebizonyították, hogy kell egy jó térkép az országról. Feltételezhető, hogy a kéziratot csak a mohácsi vész után, valószínűleg Ferdinánd bevonulásakor, tehát 1527 nyarán kezdték keresni, a nyomtatott térkép pedig 1528. májusában megjelent. Idő kellett a fametszéshez, betűszedéshez, díszítéshez, ábrák tervezéséhez is. Szó sem lehetett helyszíni ellenőrzésről (bár az országot szabadon járhatták volna), vagy átszerkesztésről, erre nem volt idejük. A ma látható térkép tehát részleteiben olyan, amilyennek Lázár rajzolta.

A tudósok a megtalált Lázár-térképet - feltehetőleg - igyekeztek összhangba hozni a tudományukkal, ennek megfelelően próbálták az egyes részeket összeilleszteni. A csatlakozások és a tájolások hibáit valószínűleg a kiadók rovására kell írni. A fametszést végzők nem ismerték a térkép eredeti tájolását, és így az egyre jobban elterjedő gyakorlat szerint a lap tetejére az E-i irányt írták a K-i helyett, vagyis felírták a szerintük „helyes” égtájakat és meghatározták a keretméreteket. Az eredeti térkép valószínűleg fekvőtéglalap alakú lehetett, mert ez felel meg az ábrázolt terület kiterjedésének. Mivel önálló kiadványként adták közre, álló formátumot adtak neki, Erre utal, hogy a térképet 90 fokkal elfordították az óramutató járásával ellentétes irányba, így a lap teteje a keleti irányt mutatta. A térkép keretén lévő német nyelvű leírás „Ha pedig ezt a térképet helyesen fekteted a négy világfáj felé, látni fogod melyik város fekszik a másikéhoz képest inkább keletre vagy nyugatra, hasonlóképpen délre vagy északra”. Vagyis a leírás készítője tudta, hogy a valóságos helyzetet csak a térkép helyes irányba forgatásával tudjuk megadni. A térkép rajz részében helyet csináltak a címnek és a címernek. A cím számára kb. 103, a címer számára 119 cm²-nyi szabad területet kellett biztosítani.¹³ Ez a térkép rajzi részének átrendezését idézte elő. Ez a beavatkozás azt a látszólagos eredményt mutatta, mintha a térképet három különböző részből szerkesztették volna egybe, holott ez a beavatkozás okozta az egységes szerkezetű mű három különálló részre tagozódását. Így előállt torzulás számos félreértelmezésre adott alkalmat. Ezt valószínűleg Georg Tanstetter oldotta meg.¹⁴Lázár adataihoz: a városok, falvak helymegjelöléséhez biztosan nem nyúltak, mert nem tudtak pontosabban. A méretarányt sem változtatták, mert ez a teljes térkép átszerkesztésével, rengeteg munkával járt volna.

Hogy lemaradt a Nyugat-Dunántúl, a helyepedig megnyúlt, ezt szerintünk katonai érdekek - titokvédelem - motiválhatta. Nem tartjuk valószínűnek, hogy pont a Nyugat-Dunántúl nem szerepelt volna Lázár térképén. Egyes kutatók feltételezik, hogy Bécs biztonsági okokból szándékosan le hagyta az odavezető utak adatait, vagy nem javította ki a sietségben esetleg hibásan metszett táblákat — ugyanazon okból. 1556-ra már

11 Lotz Gyula: im.

12 Irmédi-Molnár László: A Lázár térképek szöveget In: A magyar térképészet kezdetei. Bp. 1976.,

13 Pliháň Katalin: Lázár kéziratának sorsa a megtalálástól a megjelenésig Geodézia és Kartográfia 1990/5. 372.-379.p.

14 Tanstetter, Georg, humanista néven Coliimitus (1480-1535) bécsi humanista, matematikus, csillagász, térképész, Lázár térképének kiadója.

nyilvánvaló volt, hogy a török jó térkép nélkül is el-
talál Bécsig. Lazius ekkori térképén már részlete-
sen látható az addig hiányzó országrész Mivel
munkájának alapja Lázár térképe volt, Lázár hi-
ányzó dunántúli adatait - ha a kéziratán rajta
voltak - Lazius térképén kereshetjük."

Összefoglalva megállapítható, hogy a Lázár-
térkép különféle időpontokban készült, eltérő
pontosságú, heterogén anyagú itinerariumok -
útvonalvázlatok - összedolgozásával készült. Fel-
tehetően polgári célokra, utazóknak, zárandokok-
nak, deákoknak. Lázár tudhatta, hogy egyre na-
gyobb az igény az utazók által is jól használható,
részletes térképre. A térkép utazók használatára,
vagyis békés célra készülhetett, több évtizedes ta-
pasztalat alapján, több éves munkával (az útvona-
lak egyszeri bejárásához kb. 420 nap volt szüksé-
ges). Minden megtalálható rajta, ami az utazók-
nak szükséges: a célhoz vezető útvonal, a közbe-
eső helységek, az út (időnek is megfelelő) hossza,
a várható akadályok, vagy jellemző tereprészletek
(folyók, hegyek). Nincs viszont rajta, és nem ad in-
formációt: például a Kapos folyó felső kanyarula-
ta - amely mellett nem jelöl meg helységeket -;
egyszerűen le van vágva. Tagadhatatlan, hogy a
Lázár-térkép egy hosszabb időn át tartó, rendszer-
es és tudatos felmérési tevékenység szintézise. Ez
a felmérés - összehasonlítja a kor más térképeivel
- kimagasló pontosságú volt.

A települések névanyaga nagyon gazdag,
Amintegy 1400 településről ad helyrajzi és
névrajzi tájékoztatót. Az ország mai területére
több mint 400 település esik. A települések karto-
gráfiai értékét a körjel - ami a település földrajzi
helyét jelöli -, és az oldalnézetes ábrák - ami a te-
lepülések minősítés- rangját, funkcióját, építési
formáját adják meg. A sokalakos ábrák a nagyvá-
rosok, királyi városok, egyházi székhelyek jelei. A
kevés alakos egyszerűbb ábrák, a városok erődi-

tett helyek és falvak jelképei. A török által feldúlt
területet pontsor jelöli. A török hódítás a helység-
ábrákon is látható pl: Belgrád tornyánál a zászló-
ban félhold van. A térkép névrajza megbízható.
Névírása, gótbetűs németességén túl, latinos - ez
utal arra, hogy Tanstetter németesíthette el - iga-
zából magyar"

Ki volt Lázár? Ezt a kérdést több tanulmány is
tárgyalta." Amit tudunk, az a térképen van
leírva:"

Magyarul: Magyarország térképe négy lapon,
Lázár, egykor Tamás esztergomi bíboros titkára,
tapasztalt férfi által újból átnézte és kibővívte, elké-
szítve és először Georgius Tanstetter Coliimitus ál-
tal kiadva .... közreadja Leyssneki Petrus Apianus
ingolstadti matematikus, az Úr 1528. évében.

Milyen következtetéseket tudunk levonni a cím-
iratból?

Bakócz Tamás egykori titkára és tapasztalt fér-
fiú volt (...quondam Thomae Strigonien[is]
Cardin[alis] Secretarium virum expertum...), A tér-
képkészítési munka fő szerzője vagy fő forrása
volt (...operis primarius auctor...) Az „auctor” egy-
aránt jelenthet szerzőt és - „tőle származik” érte-
lemben - forrást is! Magyar volt (...quondam gen-
tis Hunnicæ...), deák volt (...Hungerischen
Diakhen...), A térkép adatait ő gyűjtötte össze, il-
letve szolgáltatta (I... per Lazarum ... Congesta ...
auf angeben Lazari...)

Lázár - akinek vezetéknevét nem említették
Lmeg, s számára csak a „vir expertus”, „ta-
pasztalt férfiú”, jelző maradt, „secretarius” volt. A
„secretarius”-ok nem személyi titkárok voltak, mint
sokan feltételezték, hanem a magyar kancellária
vezető beosztású dolgozói voltak. Az általuk meg-
szövegezet oklevelet is ők ellenjegyezték. A gya-
korlat az volt, hogy éppen a közismert, tekintélyes
személyeket nevezték meg, a tisztelet jeleként csak
a keresztnévükön." A térkép felirata és az eddigi

15 Lazius, Wolfgang:(1514-1565) magyar származású „osztrák” térképész, fő műve Ausztria atlasza, de elkészítette *Regni Hungari-
- - descriptio vera* (Vienna 1566.) 10 lapon Magyarország térképét.

16 Vö: Tardy János: Néhány adalék Lazius személyére és Magyarország-térképeire vonatkozó megállapításokhoz. *Geodézia és kar-
tográfia* 1978/6. 452-458.p.

17 A Lázár térkép névanyagára Lásd: Hrenkó Pál (Halmai Róbert és Mélykúti Mihály): A Lázár térkép névanyaga. In: A magyar tér-
képészet kezdetei (Szer: Stegena Lajos Bp. 1976. 22-71 .p. Az általuk közölt jegyzék az öt Lázár térkép teljes névanyagát területi
csoportosításban - jelenlegi országhatárok alapján- közli. Ezen túl tematikusa - vízrajzi és egyéb (hegy, terület, közigazgatás, stb.)
csoportosították a kutatás megkönnyítése érdekében.

18 Bendefy László: Lázár deák személye. *Geod. és Kart.*, 1971/5, Bendefy L: Adatok Lázár deák személyének ismeretéhez. *Geod.
és Kart.*, 1976/3., Imrédi-Molnár L: Lázár deák térképének problémája. = *Földr. Közl.* 1971. Hrenkó Pál.: Magyarország négy-
százötven éves térképe. *Geod. és Kart.*, 1978/2. Plihal Katalin: A Magyarországot ábrázoló első ismert részletes térkép készítője
a források tükrében. *Geodézia és Kartográfia* 1990/3. 217-221 .p.

19 „Tabula Hungariae / ad quatuor latera per / Lazarum quondam Thomae / Strigonien[is] Cardin[alis] secretariu(m) virum / exper-
tu(m) Congesta; a Georgio Tanstetter / Collimitio revisa auctiorque reddita, at- / gue iamprimum a jo(hanne) Cuspiniano edita /
... opera Petri Apiani / de Leyssnigk Mathematici Ingol- / stadion invulgata Anno D(ominii) 1528"

20 Kubinyi András: írástudás és értelmiségi foglalkozásuk a Jagelló korban, In: *Magyar Herold.* 1. Bp. 1984, 186-208-p.

kutatók nem vezettek eredményre. Lázár személye - a térképtörténet Anonymusa - továbbra is hálsó téma a kutatók számára.

Sokan kétségbe vonták, hogy volt-e Lázárnak Segyáltalán valami köze a térkép alapadatainak elkészítéséhez, az alapul szolgáló geodéziai mérések elvégzéséhez? Több kutató valószínűsíti, hogy Lázár - minden bizonnyal Bakócz érsek, mint királyi kancellár megbízásából - csak összegyűjtötte és őrizte mindazokat a különböző korú adatokat, melyekből a térkép összeállítható volt."

Bakócz Tamás bíboros azzal a kinyilvánított szándékkal és királyi megbízatással ment Rómába, a lateráni zsinatra, hogy a pápát nemzetközi katonai összefogás számára megnyerje. Hazánk ezzel sokféle idegen hadsereg felvonulási területévé vált volna, ezek irányításához, elhelyezéséhez feltétlenül hasznos lett volna egy részletes térkép. Kétség merülhetett fel, hogy az ismeretlen térképész műve jó-e? Az elérhető itáliai kartográfusok a térkép használhatóságát bizonyítani nem tudták viszont lemásolni azonban igen, talán ezért voltak a korabeli itáliai térképészek olyan tájékozottak a Magyarországra vonatkozó adatok közt. Biztosat csak az jelenthetett, ha a térképet egy elismert térképész ellenőrzi a helyszínen. Bakócz Tamást pápává nem választották, de pápai megbízást kapott nemzetközi keresztes hadak szervezésére - felkérhette az ellenőrzésre, és magával hozhatta Landavust (Zieglert) Esztergomba.

A Dózsa vezette parasztfelkelés miatt a keresztes háború lehetősége megszűnt, feleslegessé vált a térkép befejezése. Bakócz bizonyára kifizette Landavusnak a közreműködését, Lázárnak pedig a térképet, amely ezzel kézirat alakjában az érseki irattárba került. Bakócz 1521 nyarán bekövetkezett halála után ezek nála maradtak, s ismeretlen úton (talán Ziegler útján) jutottak el Tastetterhez, aki 1522-ben megszerkesztette az első, ma már elveszettek tekinthető „Lázár"-térképet."

A mohácsi csata után Ferdinándnak hirtelen nagy szüksége lett egy részletes Magyarország-térképre. Térképészei (Coliimitus, Cuspinianus) nem rendelkeztek ilyennel, de tudták, hogy a néhai esztergomi érseknek rajzolt egyet egy bizonyos Lázár, és munkáját Landavus is jónak találta. Ezt kellett hát megkeresni. A korabeli levelek szerint meg is találták." A kéziratot csak a mohácsi vész után, valószínűleg Ferdinánd bevonulásakor, tehát 1527. nyarán kezdték keresni, a nyomtatott térkép pedig 1528. májusában megjelent. A ma látható térkép tehát részleteiben olyan, amilyennek Lázár rajzolta.

Bármi is lett legyen Lázár szerepe, egy dolog vitathatatlan: a „Lázár-térkép" mai ismereteink szerint, a maga nemében korának legkiválóbb alkotása. Tisztelettel kell fejtegetnünk azoknak a magyar és nem magyar földmérőknek és tudósoknak emléke előtt, akiknek munkássága e térképmű létrehozását lehetővé tette.

21 ezt a „congesta" - „összegyűjtve, összehordva", az „auctor" - „forrás", „tőle származik", az „angebem" (mai németben Angaben) - „adatok" szavak is erősítik.

22 Bendefy László mutatta ki egy, az innsbrucki városi levéltárban őrzött irat alapján, hogy Ferdinánd császár egy, 1522. évi kiadású, Tanstetter-féle térkép két példányát ajándékozta fivérének. Ugyanítt közli, hogy Tanstetter - az V. Károly korabeli „Reichsregister" szerint - már 1522-ben privilégiumot kapott Magyarország térképének megjelentetésére. Az ismert Lázár-térkép címiratának „iamprimum" szava mellett tehát egyéb bizonyítékaink is vannak arra, hogy a térkép már korábban, 1522-ben megjelent. Bendefy László: Lázár deák „Tabula Hungariae ..." című térképének eddig ismeretlen kiadásai Geodéziai és Kartográfia 1974/4. szám;

23 Jacob Ziegler levele Tanstetterhez 1529. április 6-i keltezéssel „Monumenta Rustoricum in Hungaria rebellum anno MDXIV" Bp. 1979. 545.p.

